

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

ΕΚ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ ¹⁾

ΥΠΟ

ΜΑΡΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 39 χειρόγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ἐν τοῖς φ. 1^α - 8^β ²⁾ περιέχει συλλογὴν δημοδῶν παροιμιῶν μετὰ θεολογικῆς ἐρμηνείας.

Ὁ κώδιξ, ἐκ χάρτου κοινοῦ (0,14 × 0,10), ἐκ φύλλων 157 ἐν συνόλῳ, περιέχει προσέτι :

φφ. 9^α - 44^α : Γραμματικούς κανόνας.

φφ. 44 - 156 : Ἱστορίας ἐκ τῆς Π. Διαθήκης.

φ. 157^α : Τὸ τέλος προσευχῆς τινος.

Ἐν τῷ Καταλόγῳ τοῦ Ἰ. Σακελιῶνος ὁ κώδιξ οὗτος φέρεται ὡς ἀνήκων εἰς τὸν 15^ο αἰῶνα, αἱ παροιμίαι ὅμως, περὶ ὧν πραγματευόμεθα ἐνταῦθα, δὲν ἀνεγράφησαν μετὰ τὴν περιεχομένων αὐτοῦ. Αἱ παροιμίαι δὲν προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς χειρός, ἐξ ἧς καὶ τὰ λοιπὰ περιεχόμενα τοῦ τεύχους, ἀλλ' ἐκ τῆς γραφῆς συμπεραίνομεν, ὅτι καὶ τὸ χειρόγραφον τῶν παροιμιῶν ἀνήκει εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα, εἶναι ὅμως παλαιότερον κατὰ τινὰς δεκαετηρίδας τῶν ἄλλων χειρογράφων, μετὰ τῶν ὁποίων συνεσταχθῶθη.

Ὁ βιβλιογράφος εἶναι ἀμαθής, περιπίπτων εἰς πλεῖστα ὀρθογραφικὰ λάθη. Γράφει κατὰ διάφορον τρόπον τὴν ἰδίαν λέξιν, π.χ. φησι, φησῆν, φησῆν καὶ συντεμημένως φῆ, πολλὰς λέξεις διχάζει, ἐνῶ τούναντίον ἄλλας διαφόρους συνάπτει πρὸς ἀλλήλας. Τοὺς τόνους τοποθετεῖ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν. Ἀφειδῶς χρησιμοποιεῖ τὴν τελείαν στιγμὴν, ἐπικρατοῦσαν ἄνευ λόγου τῶν λοιπῶν σημείων στίξεως. Τὰς παροιμίας χωρίζει ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας ἀλλαγῶν μὲν διὰ παύλας, ἀλλαγῶν δὲ διὰ δύο στιγμῶν ἢ καὶ διὰ κόμματος. Ἐπίσης οὐδὲν σύστημα τηρεῖ εἰς

¹⁾ Αἱ παροιμίαι ἐμελετήθησαν καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κ. Γ. Μέγα, ὅστις ἐξ ἄλλων ἀναζητήσεων ὁρμώμενος ἀνεῦρεν αὐτάς· ὀφείλομεν δὲ νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν καθηγητὴν κ. Σ. Κουγέα, Διευθυντὴν τοῦ τμήματος χειρογράφων, ὅστις ἐπέτρεψεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ χειρογράφου.

²⁾ Ἐκ τούτων τὰ φφ. 3^β - 4^α δὲν περιέχουν παροιμίας, ἀλλὰ διάφορα σκαλαθύρματα πέννας, σταυροὺς κλπ., μὴ προερχόμενα ἐκ τῆς αὐτῆς χειρός, ἐξ ἧς καὶ αἱ παροιμίαι.

τὰ ἀρχικά γράμματα τῶν λέξεων. Εἰς μὲν τὰ φ. 1 - 2 τὰ ἀρχικά γράμματα ἐκάστης παροιμίας, πλὴν τῆς 6^{ης}, γράφει δι' ἐρυθρᾶς μελάνης, ἀπὸ δὲ τῶν φ. 2^β - 8^β γράφει τὸ περίγραμμα τῶν κεφαλαίων διὰ κίρρᾶς μελάνης πληρῶν τοῦτο δι' ἐρυθρᾶς¹⁾. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀρχικά ταῦτα οὐδεμία τάξις ἐπικρατεῖ²⁾.

Πρόδηλον ἐπίσης εἶναι, ὅτι ὁ βιβλιογράφος δὲν ἐννοεῖ ὅλας τὰς παροιμίας, τὰς ὁποίας ἀντιγράφει ἐξ ἄλλου παλαιότερου χειρογράφου, καὶ δὴ τὴν θεολογικὴν ἐρμηνείαν τούτων³⁾. Εἰς τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τοῦ ἀντιγραφέως ὀφείλονται πολλαὶ ἄνευ νοήματος λέξεις καὶ κενά, ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἐρμηνείαις· λέξεις, τὰς ὁποίας, ὡς φαίνεται, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ, παραλείπει. Ἐπίσης παραλείπει ὀλοκλήρους παροιμίας, ὡς καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν παροιμιῶν 1, 3 καὶ 14⁴⁾.

Αἱ παροιμίαι τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου ἀνήκουν εἰς τὴν τάξιν τῶν δημοδῶν βυζαντινῶν παροιμιῶν μετὰ θεολογικῆς ἐρμηνείας, αἵτινες ἐγράφοντο εἰς φυλλάδια καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ κατηχητικούς σκοπούς, χάριν τῶν ὁποίων καὶ διεστρέφετο τὸ ἀληθὲς νόημα αὐτῶν⁵⁾.

Τὸν κώδικα ἡμῶν δηλοῦμεν διὰ τοῦ στοιχείου U, ἐπιτάσσοντες τοῦτον εἰς τὸν ὑπὸ Krumbacher καὶ Πολίτου καταρτισθέντα πίνακα ἀντιστοιχίας συλλογῶν⁶⁾.

Αἱ παροιμίαι τοῦ U εἶναι μὲν 31, ἀλλ' ἔχομεν καὶ 3 ἐρμηνείας λανθανού-

¹⁾ Ἐπίσης δι' ἐρυθρᾶς μελάνης πληροὶ τὰ γράμματα α, ε, ο τῆς πρώτης παροιμίας, ὡς καὶ πλεῖστα γράμματα μὴ ἀρχικά ἄλλων παροιμιῶν καὶ δὴ ἐν ταῖς τελευταίαις σελίσιν.

²⁾ Οὕτω π. χ. εἰσάγονται δι' ἐρυθροῦ κεφαλαίου γράμματος ἐν φ. 1^α αἱ παροιμίαι 2 καὶ 3 καὶ ἡ ἐρμηνεία ἐλλειπούσης παροιμίας (4^η), ἐν φ. 1^β ἡ 5^η παροιμία καὶ ἡ ἐρμηνεία ταύτης. Ἐν φ. 2^α δὲν διακρίνει τὴν 8^{ην} παροιμίαν, ἐνῶ ἀντιθέτως δι' ἐρυθρᾶς μελάνης δηλοῖ τὴν ἐρμηνείαν. Τὸ αὐτὸ ἐν φ. 4^β εἰς τὴν 16^{ην} παροιμίαν κ.τ.λ.

³⁾ Παρατηρήσεις σχετικὰς περὶ τῶν ἀδυναμιῶν τῶν βιβλιογράφων καὶ περὶ τῆς οὖν τῷ χρόνῳ ἐκ παρεξηγήσεως καὶ ἀφροντισίας τούτων ἐπερχομένης συγχύσεως ἐν ταῖς θεολογικαῖς ἐρμηνείαις βλ. ἐν *K. Krumbacher, Mittelgriechische Sprichwörter*, München 1893 σ. 71-2. Ἐφεξῆς τὴν διατριβὴν ταύτην τοῦ Krumbacher, εἰς ἣν συνεχῶς παραπέμπομεν, δηλοῦμεν ἀπλῶς διὰ MGS.

⁴⁾ Τὸ αὐτὸ προκειμένου περὶ τοῦ βιβλιογράφου Ἄ. Δαρμαρίου παρατηρεῖ ὁ *Krumbacher* ἔ. ἀ. σ. 44.

⁵⁾ Τοιαύτη χρῆσις τῶν παροιμιῶν ἦτο συνήθης καὶ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Δύσεως· βλ. *Krumbacher* ἔ. ἀ. σ. 67-8 καὶ *Fr. Seiler, Deutsche Sprichwörterkunde*, München 1922 σ. 98 ff.

⁶⁾ Βλ. *Krumbacher*, MGS σ. 128 κέ. *N. Γ. Πολίτου*, Παροιμίαι τόμ. Α' σ. κ' - κγ'. Οἱ κώδικες R καὶ S, ἐκδοθέντες ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου τὸ πρῶτον ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῶν παροιμιῶν, κατεγράφησαν ἐν τῷ ἐν σ. 13 τοῦ τόμου τούτου συμπληρωματικῶ πίνακι ἀντιστοιχίας. Ὁ T (= Cod. Vatic. 1882 fol. 123^v XIII αἰ.) περιέχων 15 παροιμίας μετὰ βραχειῶν θεολογικῶν ἐρμηνειῶν εἶναι ἀκόμη ἀνέκδοτος, ἀντίγραφον δ' αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ἐν τοῖς καταλογοῖς τοῦ Ν. Γ. Πολίτου. Τὴν συλλογὴν τῶν παροιμιῶν τοῦ Πολίτου, ἐκδεδομένην (τόμ. Α' - Δ' Ἀθ. 1899 - 1902) καὶ ἀνέκδοτον δηλοῦμεν ἐφεξῆς διὰ Π. Π.

σῶν παροιμιῶν ¹⁾. Ἐκ τῶν παροιμιῶν τούτων αἱ 10, ὧν ἡ μία λανθάνει ἐν τῇ ἐρμηνεΐᾳ, δὲν εὐρίσκονται οὔτε παρὰ Πολίτη οὔτε παρὰ Krumbacher, ὅστε μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ κώδικος U τὸ σύνολον τῶν ἐκ συλλογῶν γνωστῶν ἡμῖν βυζαντινῶν παροιμιῶν αὐξάνεται ἀπὸ 224 εἰς 234. Ἐκ τῶν 10 τούτων παροιμιῶν αἱ ὀκτὼ ²⁾ εἶναι γνωσταὶ καὶ σήμερον παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, τῶν λοιπῶν ὁμῶς δύο ³⁾ παρομοίας ἢ ἀντιστοιχοῦς νεοελληνικὰς δὲν γνωρίζομεν. Παραθέτομεν κατωτέρω πίνακα ἀντιστοιχίας συμπληρώνοντες διὰ τῶν κωδ. T καὶ U τὸν πίνακα Krumbacher - Πολίτου.

Πίναξ ἀντιστοιχίας συλλογῶν

(Συμπλήρωμα τοῦ πίνακος Krumbacher - Πολίτου) ⁴⁾

Κώδιξ T	Κώδιξ U	Κώδιξ U
1 72 68	18 24	
2 37 35	19 62	
3 38 225	20 213	
4* 39 1	21 216	
5 40 69	22 217	
6 41 70	23* 226	
7 2 36	24 219	
8 42 37	25 220	
9 43 38	26 227	
10 131 39	27 228	
11 44 40	28 229	
12 74 65	29 20	
13 75 26	30 230	
14 77 32	31 231	
15 50 31	32 232	
16 2	33 233	
17* 42	34 234	

Χάριν εὐκολίας καταγράφομεν καὶ ἰδιαίτερος τὰς 10 νέας παροιμίας, ἀρι-

¹⁾ Ταῦτας δηλοῦμεν ἐν τῷ πίνακι δι' ἀστερίσκου.

²⁾ Αἱ παροιμίαι : 3. 27. 28. 30. 31. 33. 34 καὶ ἡ λανθάνουσα ἐν τῇ ἐρμηνεΐᾳ 23.

³⁾ Ἀριθ. 26. 32.

⁴⁾ Π. Π. τόμ. Δ' σ. 13. Ἐν τῷ πίνακι ἡμῶν ἡ μὲν πρώτη στήλη ἐμφαίνει τὴν ἐν ταῖς συλλογαῖς T καὶ U ἀριθμητικὴν τάξιν τῆς παροιμίας, οἱ δ' ἐν ταῖς δύο ἄλλαις στήλαις ἀριθμοὶ τὴν τάξιν ἐκάστης παροιμίας ἐν ταῖς συλλογαῖς Krumbacher - Πολίτου. Ἡ ἀντιστοιχία τοῦ T εὐρητα ἰδιοχείρως ὑπὸ Πολίτου γεγραμμένη ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀντιτύπῳ.

θμοῦντες ἐν συνεχείᾳ τοῦ παρὰ Πολίτη πίνακος¹⁾ περατουμένου εἰς τὸν ἀριθμὸν 222, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως πρέπει νὰ προστεθῶσιν ἐκ τοῦ R δύο ἄλλαι, εὐρισκόμεναι ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ²⁾.

225	U, 3	230	U, 30 βλ. καὶ Πλανούδη ἀρ. 264
226	U, 23*	231	U, 31
227	U, 26	232	U, 32
228	U, 27	233	U, 33
229	U, 28	234	U, 34.

Ἡ τάξις συστημάτων τινῶν παροιμιῶν τοῦ U ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τάξιν τῶν ὁμοίων παροιμιῶν ἐν ἄλλαις συλλογαῖς. Οὕτως ἔχομεν :

U,7-11 = H,36-40 — U,8-11 = I,45-48 = I,45-48 = L,57-60 = PQ,1-4 —
 U,7-10 = M,18-21 — U,7-9 = R,35-37 — U,8-9 = K,8-9 — U,21-22 = PQ,
 7-8 — U,24-25 = PQ,11-12. — U,5-6 = F,40-41 = I,40-41 = R,33-34.

Ἰδιαίτερα συνάρτησις ὑπάρχει μεταξὺ U καὶ PQ, ὧν ἕκαστος περιέχει 34 παροιμίας. Κοινὰ εἰς ἀμφοτέροισι τοὺς κώδικας εἶναι 14 παροιμίας, ἀλλ' οὐχὶ ἅπασαι ἐν ἀντιστοίχῳ τάξει. Αἱ 6 πρῶται καὶ αἱ 9 τελευταῖαι τοῦ U ἔλλείπουν ἐκ τοῦ PQ, καθὼς καὶ ἐν τῷ μεταξὺ αἱ 12. 15. 18. 19. 23. Τῆς ἀντιστοιχίας U-PQ παραθέτομεν ἑνταῦθα πίνακα :

U	PQ	U	PQ
7	13	16	5
8	1	17*	6
9	2	20	9
10	3	21	7
11	4	22 ³⁾	8
13	17	24	11
14	18	25	12

Διεπιστώσαμεν προσέτι, ὅτι καὶ ἡ ἐρμηνεία πολλῶν παροιμιῶν τοῦ U πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν τῶν ἀντιστοίχων ἐν PQ⁴⁾, ἀλλ' εἰς μὲν τοὺς PQ

¹⁾ Π. Π. τόμ. Α' σ. ιη' - ιθ'.

²⁾ βλ. Π. Π. τόμ. Α' σ. 8-9. Ταύτας ὁ Πολίτης προσέθηκεν ὑπ' ἀριθ. 223 καὶ 224 (R 31α καὶ R 44α) ἰδιοχειρῶς εἰς τὸν συμπληρωματικὸν πίνακα ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀντιτύπῳ, ἔνθα καὶ ἄλλας κατεχώρησε προσθήκας.

³⁾ Περὶ τῶν παροιμιῶν U,22-PQ, 8 βλ. κατωτέρω σ. 65.

⁴⁾ Τὰς ἐρμηνείας τοῦ U παρέβαλον πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν κωδίκων, τὰς ὑπὸ Krumbacher καὶ Πολίτου ἐκδοθείσας. Ἐνίας τῶν μὴ ὑπὸ Krumbacher καταχωρισθεισῶν ἀνεῦρον εἰς ἀντίγραφα ἐκ τῶν κωδίκων, τὰ ὁποῖα εἶχεν οὗτος ἀποστελεῖ εἰς τὸν Ν. Γ. Πολίτην καὶ εὐρίσκονται ἤδη εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον.

(ΙΖ' αϊ.) ἔχομεν βραχείας ἔρμηνείας, δείγμα ὀψιγενείας τῆς συλλογῆς¹⁾, καὶ δημοδεστέραν γλωσσικὴν μορφήν, εἰς δὲ τὸν U αἶ ἔρμηνεῖται, ἃν καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τῶν παλαιότερων συλλογῶν εἶναι σύντομοι, ὅμως ἀπηχοῦν ἔτι τὰς μακροσκελεῖς ἔρμηνείας ἐκείνων. Εἶναι δὲ τοῦτο μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις, ὅτι ὁ ἡμέτερος βιβλιογράφος ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν συλλογὴν παλαιότερων χρόνων, εἰς τὴν δυσκολίαν δὲ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ὀφείλονται, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, αἱ ἀκατανόητοι λέξεις καὶ φράσεις καὶ τὰ πολλὰ χάσματα²⁾.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν εἰσάγεται ἡ ἔρμηνεία τῆς παροιμίας ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συλλογῇ, παρατηροῦμεν ὠρισμένον «εἰσαγωγικὸν τύπον» ἐν ταῖς παροιμίαις 6-13, 15-16 καὶ 18, οἶον: *ἐνταῦθα ὁ λόγος φησί, - ἐν τούτῳ ὁ λ. φ. ἢ τοῦτο διὰ...* Ἡ τυπικὴ αὕτη εἰσαγωγή εἰς τὴν ἔρμηνείαν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰς ἔνδεκα ταύτας παροιμίας: ἐν ταῖς λοιπαῖς ἡ ἔρμηνεία ἀκολουθεῖ τὴν παροιμίαν ἀμέσως.

Καὶ τὸ μέτρον τῶν προκειμένων παροιμιῶν ἄλλοῦ μὲν βαίνει ὀμαλῶς, εἰς τὰς πλείστας ὅμως, ὡς ἄλλως συμβαίνει εἰς τὰς τοιαύτας συλλογὰς, δὲν εἶναι ἄψογον.

Εἰς τὴν κατωτέρω ἔκδοσιν δὲν τηροῦμεν τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὸν τονισμὸν τοῦ χειρογράφου, προβαίνομεν δὲ καὶ εἰς διόρθωσιν τῶν ἔξ ἀπροσεξίας προφανῶς σφαλμάτων ἢ παραδρομῶν τοῦ βιβλιογράφου, ὑποσημειοῦντες μόνον τὰς κυριώτερας ἐκ τῶν γραφῶν, ἃς διωρθώσαμεν³⁾. Διότι ἡ ἡμετέρα ἐργασία ἔχει κυρίως λαογραφικὸν χαρακτῆρα, ἐπιδιώκουσα νὰ συμβάλῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς παροιμίας.

1. Ὅπρὲ τὰ ἄγια Κούντουρα καὶ σήμερον τῆς Ἀνάληψις.

2. Γυνή, οἶδα οὐκ οἶδα, οὐ πλουτοῦμεν καὶ αὐτὸ μὲν τοῖνον τὸ προζύμιν..

... ἵνα ἀνοίξῃ Θεὸς τὴν ὁδόν, τὴν κωλύουσαν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν.

5 3. Ὁ μυλωνᾶς ἀφρόσας (sic) τὰ γένεια αὐτοῦ τινάσσει.

4. —

Ἄδὰμ ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ Παραδείσου, ἐθρήνηι αὐτὸν ἕως τέλους ζωῆς

1 *κούταρα* 2 *νυνή* Ἐποκατέστησα *γυνή*, ὡς δίδουν ὅλοι οἱ ἄλλοι κώδικες. 4 *Τὰ ἀποσιωπητικά ἐτέθησαν ἐνταῦθα*, ὡς καὶ κατωτέρω, ὑπ' ἐμοῦ πρὸς δήλωσιν ὅτι παρελείφθη κείμενον. 5 Ἄνωθεν τῆς λ. *μυλωνᾶς* ἔχει προστεθῆ δι' ἄλλης, μεταγενεστέρως χειρός, ἢ λ. *πίτα*, ἣτις ἀπαντᾷ καὶ εἰς νεοελληνικάς παραλλαγὰς τῆς παροιμίας (βλ. κατωτέρω σ. 60).

¹⁾ Πρβλ. Π. Π. τόμ. Δ' σ. 11-12.

²⁾ Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ U καὶ ἄλλων χειρογράφων παρατηρεῖται ὁμοίότης ἐρμηνειῶν π. χ. U, 5 = περίληψις τῆς I, 40. U, 8 = ἀρχὴ τῆς πλήρους H, 37 καὶ I, 45. U, 12 ὁμοίᾳ τῇ I, 29. Ἡ ἐν U, 11 ἔρμηνεία εἶναι φράσις ἐκ τοῦ I, 48 κ. ἂ.

³⁾ Δεῖγμα τοῦ χειρογράφου βλ. ἐν τῷ παρατιθεμένῳ πίνακι.

αὐτοῦ, καθὼς ὁ θεῖος ἀπόστολος λέγων: πᾶσα παρακοή καὶ παράβασις ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, οὕτως καὶ πᾶς ἄνθρωπος | ὁ παρακούων φ. 1^β οὐκ ὠφελεῖται.

5. Ἐπιταῦθα νεώτερος τὴν ἰδίαν χώραν ἐκούρσενεν.

5 Ἐπιταῦθα νεώτερος τὸν νοῦν λέγει καὶ μὴ ἰσχύσας ὁ νοῦς κυριεύει τὰ τοῦ σώματος, τὴν ἰδίαν ψυχὴν αἰχμαλωτίζει.

6. Σαρακηνοὶ εἰς τὸ σπίτιν σου καὶ ἐσύ, ὅπου θέλεις, ὅθενε. Ἐν τούτῳ ὁ λόγος φησί, ὅτι Σαρακηνοὺς λέγει τοὺς δαίμονας ὅτι, ἐνθά θέλεις, πορεύου εἰς ἁμαρτίαν καὶ οἱ δαίμονες χαίρουσι ἐν τῷ ὄκρῳ σου.

10 7. Πρὶν πριγῆς, δὸς τὸν ναῦλον.

Ἐπιταῦθα ὁ λόγος φησί, ὅτι, πρὶν τα | πειρωθῆς, δὸς τὸν ναῦλον, ἵνα φ. 2^α εὐκόλως διαβῆς... τῶν τελωνίων τοῦ ἄερος.

8. Ὁ κόσμος ἐποντίζεται καὶ ἡ ἐμὴ γυνὴ ἐκτενίζ(ε)τον.

15 Ἐπιταῦθα ὁ λόγος φησί, βλέπει ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς τὰς αἰσθησεις ὑπὸ τοῦ κακούργου αἰχμαλωτιζομένας καὶ... ἤγουν ὁ κόσμος ἐπο(ν)τίζεται.

9. Ὡς ἐδέξω τὴν πηκτὴν, δέξου καὶ τὰς ἐβγαλίτας.

Ἐπιταῦθα ὁ λόγος φησί, διὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν Αἰζαρον, ὅτι, ὡς ἐχαίρου καὶ εὐφραίνου, δέξου καὶ τὸ αἰώνιον πῦρ.

10. Πρὶν ποταμοῦ τὰ ἱμάτιά σου σήκωνε.

20 Ἐπιταῦθα ὁ λόγος φησί, | ὅτι πρὶν θανάτου, πρὶν ταπεινώσεως, με- φ. 2^β ρίμνα περὶ τὴν ξενιτείαν σου, ἵνα εὐκόλως περάσῃς τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός.

11. Ποτικῶν βουλὰς κόψει ὁ γάτης.

Ἐπιταῦθα ὁ λόγος φησί, ὅτι ὁ Θεὸς ἀφανῆ ποιήσει τὰ βουλεύματα τοῦ κεκρυμμένου ποτικῶν.

25 12. Εὐφράνθη ἡ Ἁγία Σοφία μετὰ τῆς φόλ(λης) τὸ ἐλάδι.

Ἐν τούτῳ ὁ λόγος φησί, ὅτι εὐφράνθη ὁ Κύριος μετὰ τῆς χήρας τὰ δύο λεπτά, τῆς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ βαλούσης.

13. Ἄν μὲ τὸ ἐγλυτώσης, νὰ βάλω τὸ ἱμάτιόν σου.

Οὕτως τὸν λόγον ὁ διάβολος λέγει πρὸς τοὺς ἀγαθαρέτους διαγόνας,

2 ἐκχυρὸν μισθὸν ἀνταποδοσίαν. Ἀποκατεστήσαμεν τὸ κείμενον ἐκ τῆς Ἐπιστολ. Πρὸς Ἑβραίους 2, 2, ὅθεν προφανῶς προέρχεται ἡ φράσις αὕτη τῆς ἐρμηνείας. 7 Σαρεκεινή. 8 Σαρεκεῖνος. 9 τῆ οἴκοι 12 τὸ τέλος ὢν τοῦ ἄερος. Ἀποκατεστήσαμεν ἐκ τοῦ κειμένου ἐρμηνείας τῶν Η, 36. Μ, 18. Ν, 10. 13 Προσεθέσαμεν τὸ ἄρθρον, δι' οὗ ἀποκαθίσταται καὶ τὸ μέτρον (ιαμβ. 8 συλ.), ἐκ τῶν ἄλλων χειρογράφων. 15 αἰχμαλωτιζομένην. 22 καὶ 24 ποδικῶν. 25 φῶλ. 27 βάλουον. Ἀποκατεστήσαμεν ἐκ τοῦ Ι, 29 καὶ Μ, 13 πρβλ. Λουκᾶ 21, 2 29 ἀγαθαρέτας. Ἐγράψαμεν ἀγαθαρέτως ὡς ἐπίρρημα, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐπλάσεν ὁ

καὶ... καλὰ πορεύεσθε | καί, ἂν μὲν τὸ ἀποβάλλῃς, εἰ δὲ καὶ εὖρω και- φ. 5
ρὸν τῆς ἐνθυμήσεώς μου, νὰ βάλω καὶ τὸ ἱμάτιόν σου.

14. Ὅπου ἔχει περισσὸν πιπέρι, βάνει καὶ εἰς τὰ λάχανά του.

15. Ἐδῶ μένω καὶ ἄλλοῦ φροντίζω.

5 Ἐνταῦθα ὁ λόγος φησί, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὅτι ἐδῶ μένο-
μεν ὡς πάροικοι καὶ παρεπίδημοι, ἄλλοῦ δὲ τὸ κήρυγμα ἡμῶν. Διὰ τοῦτο
φησί, ὅτι οἱ προφήται ἐκήρυξαν, ἤγουν ἐκυβέντισαν, ἀλλ' οὐκ εἶδον
Θεὸν σαρκοφόρον, οἱ ἀπόστολοι εὗρηκαν τὸ ποθούμενον.

16. Ἀπὸ κλέπτῃν κλέψε <καὶ> κρῖμα οὐκ ἔχεις.

10 Ἐνταῦθα ὁ λόγος φησί, ὅτι, κλέπτε τὸν διάβολον καὶ οὐχναζε εἰς φ. 4
τὴν ἐκκλησίαν καὶ ποιεῖ ἔλεος εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ αὐτὸν τὸν κλέπτει
οὐκ ἔχεις...

17.—

Ὅπου πολλοὶ καὶ μοχθηροὶ ἄνθρωποι εἰσὶν καὶ ἀνόητοι καὶ κακοσυμ-
βούλευτοι, ἐκεῖ σωτηρία οὐ γίνεται.

15 18. Διπλὸν σώζει, μοναπλὸν οὐ σώζει.

Τοῦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον φησί, ὅτι μοναπλὸς οὐ σωθήσεται, ὅτι ὡσπερ
ἀφοῦ βάλῃ τὸ διπλὸν ἐνθύμημα, ἤγουν τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

19. Τὸν γάδαρον ἐκούρευεν καὶ <ἀπὸ τὴν ἄλλην οὐλίζεν>.

20 Ἀποτασσόμενον μηκέτι ἄφασθαι τοῦ κόσμου πρὸς... | καὶ προσευχὴν καὶ φ. 5
μετάνοιαν καὶ ἰσχυρίαν καὶ νὰ ἴδῃς τὸ σῶμα σου ἀποκτείνοντα καὶ τὰ
πάθη ἀφίνοντα.

20. Ἄς λείψουν τὰ νερά μου καὶ νὰ ἰδῶ τὴν μαγειρίαν σου.

25 Ἐὰν οὐ καταλείψει ἄνθρωπος τοῦ καυχᾶσθαι ἢ εὐλόγως, ὅτι ἀπὸ ἀγω-
νίσεως αὐτοῦ κατώρθωσεν ἀρετὴν, γῆ καὶ σποδός, ἐν ταπεινώσει ἐνώ-
πιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν ἀνθρώποις αἰτεῖται τὸν Θεόν, ἵνα σκέπῃ αὐτόν,
καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος: χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

21. Μία ὥρα καὶ λαγοδέσματα.

Σήμερον ἐὰν οὐ μετανοῇ | ἄνθρωπος καὶ αὔριον τελετήσῃ, ἐδέχθη φ. 5'
ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιάν σου ὡς τοῦ ληστοῦ καὶ ὡς τῆς πόρνῃς· ἐὰν δίκαιος

ὁ βιβλιογράφος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἐναρέτως τῶν ἄλλων κωδίκων (H, 26 καὶ I, 30). 4 ἔδου.
φροντίζον. Τὴν γραφὴν φροντίζω ἔχει ὁ L. Οἱ λοιποὶ: φουρνίζω F, H, I, N. φουρνίζομεν N. O.
6 πρβλ. I Πέτρ. Α' 2, 11. 9 Προσεθέσαμεν τὸν σύνδεσμον καί, ὅστις ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ
λοιπὰ χειρόγραφα. II εαυτόν... κλέπτειν. 18 Συνεπληρώσαμεν τὴν παροιμίαν ἐκ τῶν F, I, L, N.
19 Ἀποτασσόμενον... πρὸς Αἰ λέξεις αὗται εἶναι διαγεγραμμέναι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀντιγραφέως,
ἀλλ' ἀνήκουν προφανῶς εἰς τὴν παροιμίαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὴν αὐτὴν
παροιμίαν ἐν I, 24 καὶ M, 9. (MGS σ. 96, 24, Π. Π. τ. Α' σ. 12, 9'). 20 ἀποκτείνοντα.

ἄνθρωπος σήμερον ἁμαρτήσῃ σωματικῶς καὶ αὐριον τελευτήσῃ, τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ ὁ Κύριος, ἀλλ' ἔσται <κ>εκοιμένος μετὰ τῶν σχολαζόντων εἰς ἀπεράντους αἰῶνας.

22. Ἐὰν οὐκ ὑπά<γ>ῃ τὸ ἰππάριν σου, κόψε τὴν οὐρανὸν του.

5 Ἐὰν ἰδῆς ὅτι οὐκ ὠφελεῖς τὴν ψυχὴν σου, [ἐὰν] τοῖς ὀχληροῖς τοῦ βίου ἐν μετανοίᾳ πρόσδραμε καὶ σῶζε, καθὼς γέγραπται: ἄφες, ἃ κατέχεις, καὶ πρόσδραμε τὴν μετάνοιαν.

φ. 6^a

23.—

Ὡς θεωρεῖ τις τὸν ἐξουσιάζοντα πράττοντα, τὸ αὐτὸ μιμεῖται καὶ αὐτὸς καὶ μανθάνει καὶ ἐργάζεται πάντα ἀγαθὰ, πάντα φαῦλα, καὶ ἕκαστος ἀπολογίαὶν δοῦναι ὑπὲρ αὐτῶν.

10

24. Τί ὠφελοῦν ἑκατὸν τυφλοὶ πρὸς ἓνα βλέποντα :

Ἐκατὸν ἁμαρτωλοὶ οὐκ ὠφελοῦν πρὸς ἓνα δίκαιον.

25. Ἀββᾶς εἰς ὄρος κάθεται, οὐ θεωρεῖ οὐδὲ λέγει, καὶ οὐδὲν θεωρεῖν καὶ οὐδὲν λαλεῖν.

15

Ἀββᾶς ἐνάρετος, [οὐ] βλέπων καὶ ἀκούων τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, οὐ ζηλώσ<ει> αὐτὰ οὐδ' εἶδε ὡς φαί | γορταῖ αὐτῶ, ἀλλ' εἰς τὸ ὄρος βλέπον διηρηκῶς, ἤγουν εἰς τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν, καθὼς γέγραπται: οὐ βλέπει ἡμᾶς οὐδὲ τόπος οὐδὲ ἄνθρωποι, ἀλλ' <ἡ> οἰκεία [ἢ ἐμῆ] πρόθεσις ἢ σῶζει ἢ ἀπόλλυ<σι>.

φ. 6^b

20

26. Πολλοὶ ἀββάδες καὶ ὀλίγοι μοναχοί.

Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς μετάνοιαν καὶ ἀπειτάχθησαν τὸν κόσμον· Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγαπήσωσιν (sic) γησιῶς, ὀλίγοι δὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ τετηρήκασιν καὶ αὐτοὺς ἐκείνους, καθὼς γέγραπται: Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ὁ πατήρ μου.

25

27. Πολλοὶ ἔχουν ὀφθαλμούς, ἀλλ' ὀλίγοι | βλέπουν.

φ. 7^a

Πολλοὶ σοφοί, σοφοὶ κατὰ σάρκα καὶ διδάσκαλοι γεγονᾶσαν, καὶ οὐ πάντες [οὐκ] ὀρθῶς διδάσκουσιν, ἀλλὰ πλάνης καὶ ἀπωλείας.

28. Μετὰ εὐγενοῦς μὴ κάθισον καὶ κρισον (sic) ἔχων χορτάσει πολλήν.

30

Ὁ κοσμικὸς ἄνθρωπος, ἐὰν διατρίβῃ ἢ κατοικῇ πλησίον μοναχῶν ἢ

5 το οὐκ σφελῆς. 13-14 Ἡ ἑλλειπὴς πρότασις «καὶ... λαλεῖν» νομίζω, ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὴν παροιμίαν, ἀλλὰ χρησιμεύει μᾶλλον ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐρμηνείαν, δηλ. εἶναι ἐπανάληψις τοῦ λήμματος. 18 ἀλλὰ οικία ἢ ἐμοὶ προσθεσεῖς. ἢ ἐμῆ: ἴσως ἐρμηνευμα παρασελίδιον τοῦ οἰκεία, εἰσαχθὲν εἰς τὸ κείμενον. 28 εὐγενεῖς.

οὐ πράττει, κἄν θλίβεται βλέπων καὶ κατακινεῖ αὐτὸν καὶ ταπεινοῦται καὶ [ἐκ] Θεοῦ χάριτι ἀναβλέπει καὶ ἀναζῆῃ, νεκρὸς ὢν.

29. Κατὰ τὰ σακκία μερίζει ὁ Θεὸς τὴν κορυάδα.

Κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου | παραχωρεῖ πει- φ. 7^b
 5 ρασμὸν ὁ Θεός, καρδιογνώστης ὢν καὶ ἐλεήμων, ἵνα μὴ ὑψωθέντες ἐκπέσωμεν ἐξ αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἵνα μὴ καταπῆ ἡμᾶς πλήρεις ὁ ἐχθρός.

30. Καὶ ὁ ἀλέκτωρ εἰς τὴν κορυάδα του δυνατός ἐστι.

Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀσθενής τῷ σακκίῳ, ἐὰν ταπεινώσῃ αὐτὸν καὶ συν-
 10 τριβῆ καὶ καταπατῆ τὸν διάβολον Θεοῦ ἐπικορυάδα....

31. Λίθει μου ἢ μήτηρ μου φωμί, ἀλλὰ κάλλιον ἐστὶν
 10 ὅτι ἐπαίρωμαι αὐτός μου.

Ἡ μετάδοσις γὰρ ἐκατονταπλάσια ἀλαμβάνει ὁ διανέμων τοῖς πένησι
 ... ἢ ἀπάρησις κόσμου, δι' οὗ ζοῖν αἰώνιον κληρονομίαι. φ. 8^a

32. Ἡμεῖς καὶ ἂν ἐμισεύσαμεν, οὐκ ἦτον ἀπὸ πτωχείας
 15 μας, ἀμὴ τὰ χρέη μας ἐποιῶμεν καὶ ἐφύγαμεν τὴν νύκτα.

Τὸ χρέος καὶ τὸ βάρος τῆς ψυχῆς ἢ ἀκαρπία καὶ ἢ ἁμαρτία ἐστὶ
 [καὶ] τοῦ σώματος καὶ οὐχὶ πτωχεία ἐν τούτῳ <τῷ> αἰῶνι καὶ ἰδὼν ὁ
 Θεὸς τὸν πλοῦτον τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν χρεῖ(ει) πιεζομένην, χωρί-
 20 ζει τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος διὰ τῆς νυκτός.

33. Ὁ παπῶς ψάλλει καὶ ὁ Θεὸς μαγευρέει.

Τὸν ποιῶντα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐργαζόμενον τὸν ὀρισμὸν αὐ- φ. 8^b
 25 τοῦ, καὶ οὐ φροντίζοντα τὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ μόνον τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ
 τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς νυκτός καὶ ἡμέρας, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς φροντίζει αὐ-
 τοῦ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα.

34. Ὁ κακότυχος μὴδὲ εἰς τὸ πανηγύρι.

Ὁ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ μὴ ἀσχολεῖσθαι (sic) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ
 30 ψαλμοῦδι καὶ προσευχῇ καὶ ὄρα τοῦ μεσονυκτίου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκδώσας
 ἑαυτὸν εἰς παύνια καὶ ἄσματα τῶν δαμόνων, ἵνα τι καὶ λέγει: ἐν τῷ
 Θεῷ ἐλπίζω, φροντίζει μου ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ
 οὐ ποιεῖς.

5-6 ἵνα μὴ... ἐξ αὐτοῦ Ἡ πρότασις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται τρις ἐν τῷ χειρογράφῳ.
 8 ἀσθενές σι. 12-13 πρβλ. Ματθ. 19, 29. Μάρκ. 10, 30. 18 Χρὲ οὐ πιενομένην 22 φρον-
 23-24=Τιμόθ. Α'. 6, 8.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.¹⁾ Ἡ γραφή *ὄψε* μόνον ἐν τῷ κώδικι ἡμῶν ἀπαντᾷ, ἐνῶ οἱ λοιποὶ κώδικες παρέχουν *σήμερον* ἢ *ἀπόψε*²⁾. Ἡ λέξις μετὰ τῆς σημασίας τοῦ χθές, ὡς ἐνταῦθα, λέγεται ἔτι καὶ νῦν πολλαχοῦ³⁾. Κατὰ τὸν Πολίτην (ἐν λ. κούντουρος τοῦ ἀνεκδότου τμήματος τῶν Παροιμιῶν αὐτοῦ) ἡ παροιμία λέγεται ἐπὶ τῶν μεταπηδῶντων ἀπὸ εὐτελῶν καὶ ταπεινῶν πράξεων εἰς ἔργα ὑψηλότερα. Διότι ἡ λ. κούντουρος σημαίνει τὸν ἔχοντα ἀποκεκομμένην τὴν οὐράν, τὸν κολοβόν, τὸν κατώτερον, ὡς καὶ τὸν περιττὸν ἀριθμὸν δοθέντος ἀρτίου. Οὕτω *κουντούρα μέρα* καλεῖται πολλαχοῦ τὸ Σάββατον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἄλλας ἐργασίμους ἡμέρας⁴⁾, ἐν ἄλλῃ δὲ ἑλληνικῇ παροιμίᾳ τὰ *κόντουρα γαϊδοῦρια* ἀντιτίθενται πρὸς τὰ *ἐξαιρέτα ἄλογα* (Π. Π. τόμ. Β' λ. ἀπὸ 20)⁵⁾. Κατὰ ταῦτα ἅγια Κούντουρα εἶναι ἡ παραμονὴ τῆς Ἀναλήψεως, ἡ 3⁹ ἡμέρα, ἡ ὁποία εἶναι *κουντούρα ἡμέρα* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν 40^η, τὴν τῆς Ἀναλήψεως. Ἡ παροιμία, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν εἶναι γνωστὴ σήμερον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ⁶⁾.

2. Ἡ παροιμία, ὡς τὴν παρουσιάζει ὁ βιβλιογράφος, εἶναι ἀκατανόητος, ἀποκαθίσταται ὁμως εὐκόλως διὰ τῶν γραφῶν τῶν ἄλλων κωδίκων: *οἶδα οὐκ οἶδα, γυνή, οὐ πλουτοῦμεν, κἂν ἄς φάγωμεν τὸ προζύμν* (F. I. K.). *Οἶδαμεν,*

¹⁾ Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὴν ἀριθμητικὴν τάξιν ἐκάστης παροιμίας ἐν τῷ χειρογράφῳ (βλ. καὶ ἀνωτέρω ἐν σ. 54-58 τὴν ἔκδοσιν).

²⁾ Τὰς διαφορὰς γραφᾶς τῶν κωδίκων εὐρίσκει ὁ βουλόμενος παρὰ *Krumbacher* (MGS) καὶ *Πολίτη* (Παροιμίαι) ὀδηγούμενος ἐκ τοῦ πίνακος ἀντιστοιχίας (βλ. ἀνωτέρω σ. 52).

³⁾ Ἐν Μεγάροις, Κυθήροις, Εὐβοίᾳ, Κερκύρα, Καρπάθῳ, Κρήτῃ, Μακεδονίᾳ, Τραπεζοῦντι, Χαλδίᾳ Πόντου κ. ἄ. ὡς μᾶς πληροφοροεῖ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικόν. Εὐχαριστοῦμεν δὲ τὸν συντάκτην κ. Στ. Καφωμένον διὰ τὴν προσθυμίαν, μεθ' ἧς παρέσχεν εἰς ἡμᾶς πληροφορίας περὶ τῆς σημασίας λέξεων τινῶν ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ.

⁴⁾ Πρὸβλ. καὶ σχετικὴν παροιμίαν ἐν *Σακελλαρίῳ* Ἀ. Τὰ Κυπριακὰ τόμ. Β' Ἀθ. 1891 σ. 612.

⁵⁾ Ἐν Αὐδημίῳ Θράκης ἐπὶ ματαίας ἀναζητήσεως λέγεται ἡ παροιμία: *οἰά κούδρα ἄλογα, οἰά μακρογά γαϊδοῦρια*. (Θρακικά, τόμ. 10 (1938) σ. 295, 6).

⁶⁾ Διὰ τὰς νεοελληνικὰς παροιμίας ἐχρησιμοποιήσαμεν ἐκτὸς τῆς συλλογῆς τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ὅπου εἶναι συγκεντρωμένα ἅπασαι αἱ γνωσταὶ αὐτῷ ἐκδεδομένα καὶ ἀνεκδοτοὶ συλλογαί, καὶ τὸ ὑλικὸν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τὸ κατὰ τὸ σύστημα Ν. Γ. Πολίτου κατατασσόμενον, δηλοῦμεν δὲ τοῦτο διὰ ΛΑ.

γνή, οὐ πλουτοῦμεν, κἄν ἄς φᾶμεν τὸ προζύμιον (H): βλ. MGS σ. 120, 35. Ἴσως τὴν ἀκατανόητον εἰς αὐτὸν παροιμίαν νὰ ἐξέλαβεν ὁ βιβλιογράφος ὡς ἐρμηνείαν πάντως ἢ ἐρμηνεία τῆς παροιμίας ταύτης εἶναι ἀκέφαλος ἀρχίζουσα ἀπὸ τῆς τελικῆς προτάσεως. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἔννοια τῆς παροιμίας διασαφηνίζεται διὰ τῶν νεοελληνικῶν: *σάν δὲν ἔχῃς ψωμί, καλό ναι καὶ τὸ προζύμι¹⁾* καὶ *σά δὲν ἔχουμε ψωμί, ἄς φᾶμε καὶ τὸ προζύμι²⁾*, μολονότι ἡ μορφή τούτων ἄγει ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς διάφορόν πως ἐρμηνείαν· διότι τὸ *οὐ πλουτοῦμεν* τῆς βυζαντινῆς, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶμεθα ἀάμπτωχοι, δὲν ἔχουμε ψωμί νὰ φᾶμε.

3. Ἡ παροιμία δὲν ὑπάρχει εἰς τοὺς ἄλλους κώδικας· πρὸς νεοελληνικὰς δὲ παραλλαγὰς δύναται νὰ σχετισθῇ, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπὸ τὸ ἀνύπαρκτον καὶ ἀκατανόητον *ἀφρόσας*³⁾ τοῦ βιβλιογράφου ὑποκρύπτεται λέξις, ἔχουσα ἔννοια συναφῆ πρὸς τὸ ῥ. πεινῶ. Πλησιεστέρα τότε πρὸς τὴν βυζαντινὴν, ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν, θὰ ἦτο ἡ ἐκ Συνασοῦ: *ὁ μυλωνᾶς ἐπέινασε κ' ἐτίναξε τὰ γένεια τ'⁴⁾*. Ἄλλαι σχετικαὶ νεοελληνικαὶ παροιμίαι: *Ἄν τινάζῃ ὁ μυλωνᾶς τὰ γένεια του, φτιάνει πίττα καὶ κουλλούρα* (Ἑπτάνησοι, βλ. Π. Π. λ. μυλωνᾶς I), ἢ *σάν τιναχῇ ὁ μυλωνᾶς, πολλὰς κουλλούρες φτιάγνει⁵⁾*.

4. Ἡ τὴν τρίτην παροιμίαν ἀκολουθοῦσα ἐρμηνεία δὲν ἀνήκει εἰς αὐτήν. Πιθανῶς δύναται αὕτη νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν ἐν M, 44 ἐρμηνείαν παροιμίας (βλ. Π. Π. τόμ. Α' σ. 20, μδ'), ὅπου πρόκειται περὶ παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ καὶ ἐκδιώξεως τούτου ἐκ τοῦ Παραδείσου. Διότι, ὅσονδήποτε καὶ ἂν αἱ θεολογικαὶ ἐρμηνεῖαι ἀπομακρύνονται τῆς πραγματικῆς ἔννοιας τῆς παροιμίας, ὅμως ὀρισμένα λέξεις τῆς παροιμίας χρησιμεύουσιν ὡς ὁδηγοὶ καὶ τρόπον τινὰ ὡς λήμματα διὰ τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν· τὰς δὲ λέξεις ταύτας βλέπομεν ἐπαναλαμβάνομένας ἐν ταῖς ἐρμηνείαις. Ἡ ἐνταῦθα ὅμως παρατιθεμένη ἐρμηνεία εἶναι τελείως ξένη πρὸς τὴν παροιμίαν.

¹⁾ Π. Π. ἐν λ. ἔχω 170.

²⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς δ. Γ'. Ταρσοῦλη ἡ παροιμία λέγεται ἐν Κορώνῃ ἐπὶ τῶν καταιστρεφόντων τ' ἀναγκαιότατα πράγματα ἐν ὄρα ἀνάγκης.

³⁾ Ὁ καθηγητὴς κ. Φ. Κουκουλές, τὸν ὁποῖον ἠρωτήσαμεν περὶ τῆς λ. *ἀφρόσας*, εἰκάζει ὅτι ὑπὸ ταύτην κρύπτεται ἡ λ. *φωρόσας*, τὴν ὁποίαν κακῶς θὰ ἀνέγνωσε καὶ ἔγραψεν ὁ βιβλιογράφος. Ἡ παροιμία τότε θὰ ἐσήμαινεν ὅτι, ἀφοῦ ὁ μ. ἐφύρασε (= ἀνέμιξεν, ἐζύμωσε) δηλ. ἀφοῦ ἐτέλειωσε τὴν ἐργασίαν του, ἐτίναξε τὰ γένεια του. Ἡ τοιαύτη ὅμως, παλαιογραφικῶς δικαιολογούμενη, ἀνάγνωσις δὲν δίδει τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν τόσοσ χαρακτηριστικῶς παρέχουσιν αἱ νεοελληνικαὶ παροιμίαι, λεγόμεναι ἐπὶ ἐκεῖνων, οἵτινες, καὶ ἂν εὐρεθῶσι ποτὲ εἰς στενόχωρον θέσιν, θὰ εὐφωσι διεξοδὸν λόγῳ τῆς προγενεστέρας εὐπορίας των.

⁴⁾ Σαραντιδίου Ἀρχελαίου, Ἡ Συνασός, Ἀθ. 1899 σ. 180.

⁵⁾ Καμπούρογλου Δ. Ἱστορία Ἀθηναίων Γ', ν' = Π. Π. λ. μυλωνᾶς 11.

5. Τὸν παρατατικὸν *ἐκοῦρσενεν* δίδει μόνον τὸ χειρόγραφον ἡμῶν. Τοῦτον ἐξήτει ν' ἀποκαταστήσῃ χάριν τοῦ μέτρου (ιαμβ. 8 συλλ.) ἀντὶ τοῦ ἐνεστώτος *κοιρσεύει* ὁ Krumbacher (MGS. σ. 195, 69). Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο κώδικες, τοὺς ὁποίους οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν (F. I.)¹⁾, ἔδιδον ἐνεστώτα, ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προβῆ εἰς τὴν διόρθωσιν.

Ἡ λ. *ἄτυχος* ἄγει τὸν Πολίτην (Π. Π. τόμ. Β' λ. *ἄτυχος* 1) εἰς τὸ νὰ θεωρήσῃ οὐχὶ ἰκανοποιητικὴν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Krumbacher (MGS ἔ. ἀ.), κατὰ τὸν ὅποιον ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς τοὺς βλάπτοντας ἢ καταστρέφοντας τὴν περιουσίαν τῶν ἢ τοὺς συγγενεῖς τῶν, καὶ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν παροιμίαν «μῦθος τις περὶ παλληκαριοῦ, «τὸ ὅποιον ἐβγῆκεν εἰς τὸ κοῦρσος», ἀλλ' ἀντὶ νὰ δηλώσῃ ξένην τινὰ χώραν, ὑπὸ τρικυμίας ἢ ὀπωσδήποτε ἄλλως νύκτα εἰς αὐτὴν προσοκείλαντος τοῦ πλοίου του, ἀγνοῶν ἐπέδραμεν ὡς ἐπὶ ἀλλοτριάν». Ἡ παροιμία δύναται, νομίζομεν, νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ ἄνευ τῆς ὑποθέσεως μύθου, δυνατὸν δὲ ἡ λ. *ἄτυχος* ἐνταῦθα νὰ μὴν ἔχῃ τὴν σημασίαν τοῦ κακοτυχίσαντος, ἀλλὰ τοῦ κακοκέφαλος, κακορῥιζικός, ἄμυαλος. Τὴν σημασίαν ταύτην ἔχει ἡ λέξις νῦν ἐν Πόντῳ²⁾, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτε ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροιμίᾳ *ἄτυχος* εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις οὐχὶ ἔνεκα ἀτυχίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νοῦς αὐτοῦ δὲν βοήθει εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ καὶ ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ ὑπολογίσῃ τὰς κακὰς συνεπειὰς τῶν πράξεών του, πολλάκις βλάπτει ἑαυτὸν καὶ τὰ οἰκεῖα. Τὴν δὲ ἐκδοχὴν περὶ τῆς τοιαύτης ἐννοίας τῆς λέξεως ἐνταῦθα ἐνισχύει καὶ τὸ *νεώτερος* (= παλληκάρι) τῆς παροιμίας. Καὶ ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Krumbacher (ἔ. ἀ.), τοιαύτην ἐννοίαν ἀποδίδει εἰς τὴν παροιμίαν.

6. Ἡ παροιμία αὕτη καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς συλλογαῖς (F. I. R.) ἀκολουθεῖ εἰς παροιμίαν ὁμοίαν κατ' ἐννοίαν πρὸς τὴν προηγουμένην ἐνταῦθα, δηλ. τὴν 5^{ον}, εἰς τοῦτο δ' ἤγαγε τοὺς συλλογεῖς ἢ κοινὴ ἐννοία τοῦ κούρσους, τῆς λεηλασίας³⁾. Τὴν γραφὴν *ὄδευε* δίδουν ὁ ἡμέτερος U καὶ ὁ L. Οἱ F. I. K ἔχουν *γύρρευε*.

Περὶ τῆς παροιμίας πραγματεύεται ὁ Πολίτης⁴⁾, ἐρμηνεύει δὲ ταύτην, ὡς λεγομένην ἐπὶ τῶν μακρὰν ἀναζητούντων κακά, ἐγγύτατα κείμενα, ἐπὶ τῶν μὴ

¹⁾ Καὶ ὁ μὴ γνωστός αὐτῷ R ἔχει ἐνεστώτα *κοιρσεύει*.

²⁾ Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. Ἡ λ. ἔχει καὶ τὴν σημασίαν τοῦ δειλός βλ. Χρον. Μωρ. 3889 P (Schmitt), πρβλ. καὶ *Ξανθοῦδιδον* Στ., Ἐρωτόκριτος 1915 ἐν Γλωσσarioφ σ. 514.

³⁾ Βλ. σχετικὴν παρατήρησιν τοῦ Ν. Γ. Πολίτου ἐν Π. Π. τόμ. Α' σ. ιζ'.

⁴⁾ Ἐρμηνευτικὰ εἰς βυζαντινὰς παροιμίας Ἀθ. 1898 σ. 42-43. Ἐφεξῆς τὴν μελέτην ταύτην τοῦ Πολίτου δηλοῦμεν ἀπλῶς Ἐρμην.

ἐννοούντων, ὅτι ἡ κλοπή ἢ ἄλλο τι κακὸν ἐν τῷ οἴκῳ προῆλθεν ἐξ οἰκείου, ἀλλ' ἐρευνώντων ἔξω τοῦ οἴκου νὰ εὔρωσι τὸν ἔνοχον. Ἰσως ὅμως ἡ παροιμία νὰ ἐλέγετο εἰρωνικῶς ἐπὶ ἐκείνων, οἵτινες ἐνεπιστεύοντο τὴν οἰκίαν των καὶ ἐν γένει ὅ,τι πολῦτιμον εἶχον εἰς ἄνθρωπον, μὴ δυνάμενον νὰ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην· δηλ. ἡ ἔννοια θὰ ἦτο περίπου ἡ ἐξῆς: ἀφοῦ ἔχεις Σαρακηνὸ στοῦ σπίτι σου ὡς φύλακα, ἔχεις ἀσφάλειαν, μένε ἥσυχος καὶ πῆγαινε ὅπου θέλεις. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην μὲ φέρει ἰδίᾳ ἡ διατύπωσις καὶ σὺ ὅπου. Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ εὔρω ἀντίστοιχον νεοελληνικὴν παροιμίαν πρὸς διαφώτισιν, ἡ δὲ θεολογικὴ ἐρμηνεία δὲν βοηθεῖ εἰς κατανόησιν τῆς παροιμίας.

7. Περὶ τῆς ἐρμηνείας βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν τόμ. Δ' λ. δίνω 101, ἔνθα καὶ παραλλαγαὶ τῆς παροιμίας. Ὁμοίᾳ νεοελληνικῇ ἐκ Λέσβου: *πρὶν πηγῆς, δῶσ' τοὺν γαύλου* (Π. Π. ἐ. ἀ. ἀριθ. 102).

8. Ἡ ἐν πολλοῖς κώδιξι φερομένη παροιμία αὕτη¹⁾ εἶναι κοινὴ καὶ σήμερον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Ἡ τοῦ U παραλλαγή εἶναι ἡ μόνη ἔχουσα τὸ ῥ. *ἐκτενίζετον*, πλησιάζουσα οὕτω πρὸς τὰς νεοελληνικάς: *ὁ κόσμος ἐχαλιότανε κι' ἡ γριά ἐξεροχτενίζότανε* (Πελοπόννησος, Π. Π. λ. κόσμος 34), *ὁ κόσμος ἐχιονίζετο κι' ἡ γριά ἐξεροχτενίζετο*²⁾, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κώδικες ἔχουν *ἐστολιβόνετο, ἐστολιζέτο*³⁾, *ἐβουλλίζετο*.

9. Ἡ λ. *ἐβγαλάτς* μόνον ἐν U. Οἱ ἄλλοι κώδικες ἔχουν *ἐμπηκιάτς* ἢ *ἐμπηκτῆ* πλὴν τοῦ F, ὅστις δίδει *ἐκπληγιάτς*· τοῦτο δὲ τὸ δεύτερον θεωρεῖ ὁ Πολίτης ('Ερμην. σ. 22) ὡς παραφθορὰν τοῦ *ἐμπηκιάτς*. Καὶ *πηκτῆ* μὲν εἶναι ἡ γνωστὴ καὶ νῦν πηκτῆ (*gelée*), *ἐμπηκτῆ* δὲ ἡ κοινῶς λεγομένη *μπηκτῆ*, ἡ *μαχαιριά*. Τὸ ἡμέτερον *ἐβγαλάτς* ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ οὐδαμοῦ ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν⁴⁾, φαίνε-

¹⁾ Ἡ ἐν PQ, 1 (=Π.Π. τ. Α' σ. 57, 1) φερομένη ὡς παροιμία *Μία γυνὴ ἐκτενίζετο καὶ ἡ γυνὴ ἐποντίζετο καὶ ὁ τοῦς φροντίζει*, νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι παροιμία, ἀλλ' ἀρχὴ ἐρμηνείας, ἐν ἣ περιέχονται λέξεις τῆς παροιμίας ὡς λῆμμα. Πρβλ. πρὸς τοῦτο ἐρμηνείαν τῆς παροιμίας ἐν τοῖς Μ. Ν. Η. καὶ U.

²⁾ *Βενιζέλου* Ἱ. Παροιμίαι δημῶδεις, Ἐρμούπολις 1867 σ. 190, 194 κ. ἀ. Νεοελληνικάς παραλλαγὰς τῆς παροιμίας συγκεντρωμένας βλ. ἐν Π. Π. καὶ ΛΑ λ. κόσμος.

³⁾ *Ἐστολιζέτο* ἔχει καὶ ἡ παρὰ Βενιζέλω ἐ. ἀ. σ. 190, 193. *Ὁ κόσμος ἐποντίζετο κι' ἡ γυναῖκα μ' ἐστολιζέτο*. Ἐν Πόντῳ λέγεται *ὁ κόσμος ἐποντίζετον κ' ἡ κόρη ἐστολιζέτον* ('Αρχεῖον Πόντου τόμ. Γ' σ. 14, 1054).

⁴⁾ Ἐν τῷ Ἐρμηνεῖ τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ, ὅπου ἀνεζητήσαμεν τὴν λέξιν, εὔρωμεν τὰ ἐξῆς: τὸ *βγαλάτς*, *βγαλάτς*, *βγαλάτς*, *βγαλάτς* καὶ ὁ *βγαλάτς* σημαίνουν τὸ σπυρί, ἀπόστημα, τὴν δὲ λ. ὁ Κοραῆς ('Ατακτα τόμ. Ε' σ. 74), παράγει ἐκ τοῦ ῥ. ἐκβαίνω. Παρὰ Du Cange αἱ λ. *εἰγαρμαν*, *ἐκβαλμαν*, *ἐκβατά* ἔχουν τὴν αὐτὴν σημασίαν περίπου. Ἐν Κυνουριά *βγαλάτς* νερὸ λέγεται τὸ ἀναβρυτὸν ὕδωρ καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ τὸ φρεάτιον. Ἐν Κεντρικῶν Ἱστορ. σ. 15 τὰ *ἐβγαλάτς* νερά. *Βγαλάτς* δ' ἐν Κιμῶλι λέγεται ὁ ἐκτριζωτὸς ἐκ τῆς γῆς δι' ἀποσπάσεως.

ται ὅμως ὅτι καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν προσπίθειαν παρηγήσεως (πιηκτὴ-ἐμπιηκτὴ-ἐβγαλτὴ), ἥτις τὰ μάλιστα συνέβαλεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παροιμίας¹⁾, ἂν καὶ ὁ Πολίτης ἀποκρούει τὴν ἤδη ὑπὸ τοῦ Meyer (ἐν Byz. Zeitschrift 3 (1894) σ. 403) ἐκφρασθεῖσαν γνώμην, ὅτι ἡ λ. ἐμπιηκτὴ ἐτέθη ἐνταῦθα χάριν παρηγήσεως. Ἡ ἔννοια τῆς παροιμίας κατὰ τὸν Πολίτην (ἐ. ἀ. σ. 22-24) εἶναι, ὅτι συγκαίως ταῖς εὐωχίαις ἐπακολουθοῦσιν ἔριδες καὶ πληγαί, κατὰ μεταφορὰν δέ, ὅτι συνήθως τῇ ἡδονῇ παρομαρτεῖ ἡ λύπη. Βλ. αὐτόθι τὰς ἀντιστοίχους νεοελληνικάς.

10. Ἡ ἔννοια τῆς παροιμίας, τῆς κατ' αὐτὸν τὸν τύπον²⁾ ἦτοι διὰ προστακτικῆς εἰς πλείστους κώδικας φερομένης, εἶναι παραινετική, δηλ. πρέπει τις νὰ φροντίζῃ ἐν καιρῷ, νὰ προνοῇ πρὸ τοῦ φθάσῃ τὸ κακόν. Νεοελληνικάς παραλλαγὰς ἔχομεν ἐν συλλογῇ Μανασεΐδου³⁾ *πρὶν φθάσῃς εἰς τὸν ποταμόν, σήκωσε τὰ βρακιά σου καὶ παρὰ Warner L.* (ἐν Π. Π. τόμ. Β' σ. 104) *πρὶν κατέβῃ ὁ ποταμός, φύλαξε τὸ ροῦχο σου.*

11. Ἡ παροιμία εἶναι κοινὴ καὶ σήμερον παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ· π. χ. *τς βονλὲς τ' πουτικῶν κόψ' γάτα* (Λέσβος ἐν Π. Π. λ. ποντικός 20), *ποντικῶν βονλὴ γλήγορα κόβ' ἢ γάτα* (Βενιζέλος 'Ι. σ. 260, 200). *κλπ.*

12. Ἡ γραφὴ *ἐδφράνθη* μόνον ἐνταῦθα (*ἐξωογονήθη* F, *οἰκοδομήθη* I. L. N, *οἰκοδομήθη* M), διὰ ταύτης δὲ τονίζεται τὰ μάλιστα ἡ εἰρωνεία, τὴν ὁποίαν διαβλέπει ἐν τῷ *ἐξωογονήθη* ὁ Πολίτης (Ἐρμην. σ. 41). Κατὰ τὸν Krumbacher (MGS σ. 192, 65) ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς ὄρισμένον τι γεγονός ἢ ὑπαινίσσεται παράδοσιν τινα περὶ τῆς Ἀγ. Σοφίας, ἐνῶ κατὰ τὴν ἔρμηνείαν τοῦ Πολίτου (ἐ. ἀ.) ἡ παροιμία ἐλέγετο εἰρωνικῶς ἐπὶ ἐκείνων πιθανῶς, οἵτινες ἐλάχιστα παρέχοντες⁴⁾ ἤξιον, ὅτι μέγιστα διὰ τῆς συνδρομῆς των κατώρθωσαν, ὅπως δηλ. ἡ ἀντίστροφος ἔννοια ἀποδίδεται διὰ τῆς γνωστῆς παροιμίας *θὰ χάση ἢ Βενετιά βελόνι!*

¹⁾ Σχετικῶς πρὸς τὴν παρηγήσιν καὶ τὸ λογοπαίγνιον εἰς τὴν παροιμίαν βλ. Seiler ἐ. ἀ. σ. 175, 198 καὶ A. Taylor, The Proverb, Cambridge 1931 σ. 154 κ. ἑ.

²⁾ Ὁ τύπος οὗτος δέον νὰ διακρίνεται τοῦ κατ' ἐνεστῶτα ἢ κατ' ἀόριστον ἐκφερομένου, *πρὶν ἰδοῦμε τὸ ποτάμι, ἀνασκομπαθῆκαμ'* ἢ *πρὶν δοῦν τὸ ποτάμι, ἀνασκομπλώνονται* (Λακωνία. ΛΑ 330, 1402 καὶ 883, 551, 321α' ὁμοία ἐκ Πύλου, ΛΑ 1159 B, 198), ὅτε ἡ παροιμία λέγεται εἰρωνικῶς ἐπὶ τῶν προτρεχόντων ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου. Ὅμοια καὶ ἡ παρὰ Κατζιούλη (Π. Π. τόμ. Α' σ. 107, 2050) *πρὸ ποταμῶν ἀναστέλλει τὰ ἱμάτια.*

³⁾ ΛΑ. ἀριθ. 360 σ. 174, 170. Ὁ συλλογὸς διορθώνει, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, τὸν τύπον *φτάσῃς* εἰς *φθάσῃς*.

⁴⁾ Φόλλη ἢ φόλλις = εὖς: νόμισμα μικρᾶς ἀξίας. Βλ. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin - Leipzig 1930, ἐν λ. follis.

13. Ἡ φράσις αὕτη, φερομένη ὡς παροιμία ἐν τοῖς κώδιξι, εἶναι συνήθης τύπος «ταξίματος» παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, οἷον: *κάνε τὸ παιδί μου καλά καὶ γὰ τὸ ὑασοφορέσω* (Κορῶνη), ἢ *ἂν μοῦ τὸ γλυτώσης, γὰ τὸ γτύσω* (Κεφαλληνία) κ. ἄ. Περὶ τῆς παροιμίας, ὡς καὶ περὶ τοῦ παγκοίνου καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἐθίμου, εἰς τὸ ὁποῖον αὕτη ἀναφέρεται, διαλαμβάνει ἐν ἐκτάσει ὁ Πολίτης ἐν τόμ. Γ' λ. γελῶ 3.

14. Ἡ παροιμία κοινοτάτη νῦν.

15. Περὶ τῆς γνωστῆς καὶ νῦν παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ παροιμίας ταύτης βλ. Π. Π. τόμ. Α' ἐν λ. ἄλλοῦ, (περὶ τῆς βυζαντινῆς ἰδίᾳ ἐν ἀριθ. 62, ἔνθα εἶναι συγκεντρωμένοι αἱ παραλλαγαὶ) καὶ MGS σ. 165, 31.

16. Τὴν βυζαντινὴν παροιμίαν δίδουν οἱ πλείστοι κώδικες. Ἀντιστοίχους νεοελληνικὰς δὲν γνωρίζω ἄλλοθεν εἰμὴ μόνον μίαν, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὡς λεγομένην ἐν Μακεδονίᾳ ὁ Π. Παπαγεωργίου ἐν Byz. Zeitschr. 3 (1894) σ. 553-4: *κλέψ τὸν κλέφτη καὶ μὴ φοβᾶσαι* (ἐνν. τὸν Θεόν). Ὁμοίας ἀρχαίας καὶ ξένας παρῶνται ὁ Levy ἐν Philologus 58 (1899) σ.78.

17. Εἰς τὴν ἐνταῦθα ἐρμηνείαν ὑπολανθάνει ἡ βυζαντινὴ παροιμία *ὅπου πολλοὶ πεινροί, ἐκεῖ ἡμέρα οὐ γίνεται*¹⁾, ὡς καταδεικνύεται ἐκ τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς παροιμίας ἐν ταῖς λοιπαῖς συλλογαῖς, ἰδίᾳ ἐν PQ, ὁμοίας οὔσης πρὸς τὴν τοῦ U.

18. Περὶ τῆς παροιμίας βλ. Π. Π. τόμ. Δ' λ. διπλός 4.

19. Ἡ παροιμία κολοβή. Οἱ ἄλλοι κώδικες δίδουν πλήρη τὸν τύπον ταύτης: *τὸν γάϊδαρον ἐκούρευαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην οὐλίζεν* (F.I.L.N.), — — καὶ *ἀπὸ τὴν οὐλὴν οὐρίζεν* (M), *οὐρίζε* (K).

Ἀπίθανον εἶναι ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς συνεπτυγμένης μορφῆς τῆς παροιμίας, οἷα ἡ νεοελληνικὴ *γάϊδαρον ἐκούρευαν*, λεγομένη ἐπὶ τῶν ἀδύνατα ζητούντων (ΛΑ 883 σ. 100, 3), διότι τότε θὰ ἔλειπεν τὸ εἰσάγον τὴν νέαν πρότασιν *καί*. Νεοελληνικὰς ἀναλόγους ἔχομεν τὰς ἑξῆς: *τὸν λύκο τὸν ἐκούρευαν καὶ ἀπὸ πίσω μάλλιαζε* (Πορταριά: βλ. Π. Π. λ. κουρεύω 18), *τὸν δαίμονα ἀπ' ἐμπρὸς τὸν κούρευαν καὶ ἀπὸ πίσω μάλλιαζε* (Βενιζέλου ἔ. ἄ. 351, 6) καὶ *κάποιον ἀπὸ μπρὸς τὸν κούρευαν καὶ ἀπὸ πίσω μάλλιαζε* (Κορῶνη)· λέγονται δὲ αὗται ἐπὶ ματαιοπονίας²⁾. Ἀνωμαλίαν παρουσιάζει καὶ ἡ ἐρμηνεία· ἡ ἀρχὴ αὐτῆς εἶναι διαγεγραμμένη, μολονότι ἀνήκει πρᾶγματι ἐνταῦθα (βλ. ἀνωτ. ἔκδοσιν σ. 56).

¹⁾ Νεοελληνικὰς παραλλαγὰς συγκεντρωμένας βλ. ἐν Π. Π. καὶ ΛΑ λ. πολὺς.

²⁾ Ἐν Λασιδίᾳ Κρήτης, κατ' ἀνακοίνωσιν Μ. Λιουδάκη, λέγουσι *τὸν γάϊδαρον ἐγόνανε καὶ ἡ οὐρά του φαίνονταν*.

20. Οἱ δύο ἄλλοι κώδικες, ὅπου εὐρίσκεται ἡ παροιμία (Ο. ΡQ), ἔχουν ἀντὶ τοῦ *νερά, πιπέρι*. Αἱ νεοελληνικαὶ παραλλαγαὶ τῆς κοινοτάτης σήμερον παροιμίας δίδουν τὰς λ. *νερά, λάδια, ξύλα, πιπέρι*, οἷον: *ἄς λείφουν τὰ πιπέρια μου νὰ ἰδῶ τίς μαγειριές σου, ἢ ἄς λείφουνε τὰ λάδια μου* — — (πολλαχοῦ), βλ. Π. Π. καὶ ΛΑ ἐν λ. λείπω.

21. Αἱ νεοελληνικαὶ παραλλαγαὶ τῆς παροιμίας, δίδουσαι καὶ τὸ ρῆμα, διασαφηνίζουν καὶ τὴν βυζαντινὴν: *γὰ μινὰ βραδεῖὰ τοῖ τ'λαγοῦ γ'ἡ προβειὰ βασιῶ* (Λέσβος: βλ. Π. Π. τόμ. Γ' λ. βραδεῖα 1) ἢ *γὰ τόσες δὰ μέρες καὶ τοῦ λα(γ)οῦ προβειὰ βασιῶ* (Ισραήλ: *Ισραήλ* Γ'. Ροδιακά, ἸΑθ. 1937 σ. 175). Ἡ παροιμία προῆλθεν ἐκ τῆς λαϊκῆς παρατηρήσεως, διότι πράγματι τὸ δέσμα τοῦ λαγοῦ πολὺ ταχύτερον τῶν ἄλλων ἀποσυντίθεται.

22. Ἐν τῇ διατυπώσει ταύτῃ ἡ παροιμία μόνον ἐν U ἀπαντᾷ. Ἐν ΡQ (Π. Π. τόμ. Α' σ. 58, 8) ἀναγινώσκομεν: *ἐὰν οὐκ ἔνε παχὺν τὸ φαρὶν σου* (τί) *καὶ ἂν σηκῶνῃ τὴν οὐρὰν του*. Παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς παροιμίας οἱ κώδικες δίδουν τὴν αὐτὴν ἐρμηνείαν, νομίζομεν ὅτι αὐταὶ δὲν πρέπει νὰ ταυτισθῶσιν. Νεοελληνικὰς δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω, ἡ δὲ θεολογικὴ ἐρμηνεία δὲν διαφωτίζει τὴν ἔννοιαν. Λίαν εὐλογοφανὴς ὅμως φαίνεται ἡ γνώμη, ἣν ἐκ τοῦ προχείρου ἐξέφρασε φίλη συνάδελφος, ὅτι δηλ. ἡ παροιμία, ὡς παραδίδεται ἐν τῷ U, ἴσως ἐλέγγοτο περιπαικτικῶς, οἷον «τὸ ἀλογό σου θὰ τὸ βαραίνει ἡ οὐρά του καὶ δὲν τρέχει, γι' αὐτὸ νὰ τοῦ τὴν κόψης!», οὔτω δὲ θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπίσης χάριν ἀστειότητος λεγομένην: *πονεῖ κεφάλι, κόψε κεφάλι*.

23. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀριθ. 4 καὶ 17, πρόκειται περὶ ἐρμηνείας ἑλλειπούσης παροιμίας. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη, περισσότερον λογικὴ τῶν ἄλλων θεολογικῶν, θ' ἀνεφέρετο πιθανῶς εἰς παροιμίαν τινά, ὡς ἡ βυζαντινὴ *πῶς ὀρχεῖται ὁ γάδαρος, ὡς θεωρεῖ τὸν κῦριν του*, (MGS σ. 127, 118), ἂν καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐν λόγῳ παροιμίας εἶναι τελείως διάφορος τῆς ἡμετέρας τοῦ U, ἢ αἱ νεοελληνικαὶ τὸ *βασιλιᾶ κλονθάει τ' ἀσκέρι* (Π. Π. τόμ. Γ' λ. βασιλιάς 16). Ἐπίσης πρβλ. αὐτόθι τόμ. Β' λ. ἄρχοντας 42.43).

24. Ἡ παροιμιώδης αὕτη φράσις, ἡ μόνον ἐν U καὶ ΡQ ἀπαντῶσα, νομίζω ὅτι εἶναι μᾶλλον ἐπιτυχῆς ἔκφρασις γραπτοῦ λόγου, μεταπεσοῦσα εἰς παροιμίαν.

25. Ἐρμηνείαν τῆς παροιμίας, ὡς καὶ ἀντιστοίχους νεωτέρας καὶ ξένας, βλ. ἐν Π. Π. τόμ. Γ' λ. βλέπω 1.

26. Ἡ παροιμία τὸ πρῶτον φέρεται ἐνταῦθα καὶ ἀκολουθεῖ τὴν λ. ἀββᾶς, ὡς πάλιν εἰς ταύτην ἔπεται ἡ 27^η, ἔνεκα τῆς ἐσωτερικῆς μεταξύ των ὁμοιότητος καὶ τῆς ὁμοίας ἐξωτερικῆς διατυπώσεως. Ἡ ἔννοια ταύτης θὰ εἶναι, ὅτι, ἂν καὶ

πολλοί είναι οἱ ἱερωμένοι, ὀλίγοι μόνον εἶναι ἱκανοὶ νὰ ζήσουν ἐν στερήσει τὸν μοναχικὸν βίον· ἐνθουμίζει δὲ τὸ τοῦ Πλάτωνος, Φαίδ. 69, C *καθηγοροῦσι μὲν πολλοί, βάρχοι δὲ τε παῦροι*, ὡς καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν *πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί* (Ματθ. 20, 16. 22, 14).

27. Ἐνάλογος πρὸς τὴν παροιμίαν ταύτην εἶναι ἡ παρὰ Ματθαίω 13, 13 ρῆσις: *βλέποντες οὐ βλέπονσι καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν*, ὡς καὶ ἡ νεοελληνικὴ παροιμία *μάτια ἔχει καὶ δὲν βλέπει, αὐτιά καὶ δὲν ἀκοῦει* (Π. Π. λ. μάτι 65).

28. Ἡ παροιμία ἐν τῷ χειρογράφῳ φέρεται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῆς προηγουμένης καὶ συναντᾶται τὸ πρῶτον ἐνταῦθα. Ἐκ τῆς διατυπώσεως ἐν τῷ χειρογράφῳ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν παροιμίαν. Ἐάν ὅμως τὸ *κρῖσον ἀναγνωσθῆ ὡς χρυσόν*¹⁾, δίνεται τότε ἴσως νὰ σχετισθῆ πρὸς νεοελληνικὰς παροιμίας, οἷαι: *μ' εὐγενιστὸν κουβέντιαζε καὶ ξόδευε τὸ βιὼ σου* (Π. Π. λ. εὐγενής 4) ἢ ἡ ἐξ Ἰνναχωρίου Κρήτης *μὲ τὸν καλλιὰ σου κάθιζε καὶ νησικὸς πορπάθειε* (ΛΑ 1161, Α' σ. 86), [—σηκῶνου] ἐν Λατσίδῳ Ἐν. Κρήτης κ. ἀ. Ἡ δ' ἐννοία τῆς παροιμίας, τὴν ὁποίαν καὶ ἡ θεολογικὴ ταύτης ἐρμηνεία ὑπεμφαίνει, θὰ ἦτο ὅτι μεγίστη εἶναι ἡ ἐκ τῆς μετ' ἀγαθῶν ἀναστροφῆς ὠφέλεια καὶ ὅτι οὐδεμιᾶς ὑλικῆς θυσίας πρέπει νὰ φειδόμεθα χάριν ταύτης.

29. Ἡ παροιμία κοινὴ καὶ νῦν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὡς κατὰ τὰ ροῦχα *μοιράζει ὁ Θεὸς τὸ κρῖον ἢ: ὁ Θεὸς κατὰ τὰ ροῦχα μοιράζει καὶ τὴν κρνάδα* βλ. Π. Π. καὶ ΛΑ ἐν λ. Θεὸς καὶ λ. κατὰ.

30. Ἡ παροιμία αὕτη εἶναι ὁ δημώδης τύπος τῆς μόνον παρὰ Πλανούδη φερομένης καὶ ὁ ἀλέκτωρ ἐν τῇ οἰκίᾳ κοπιᾷ ἰσχυρὸς ἐστὶ²⁾. Τὰς νεοελληνικὰς παραλλαγὰς τῆς παροιμίας βλ. ἐν Π. Π. τόμ. Δ' λ. ἑαυτοῦ.

31. Ἡ παροιμία μόνον ἐν Ὑ ὑπάρχει, ἡ δ' ἐννοία ταύτης εἶναι σαφής, ὅτι δηλαδὴ ἕκαστος μόνον εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσπάθειαν πρέπει νὰ ἐμπιστεύεται. Νεοελληνικὰς ἀντιστοίχους ἔχομέν τινας, π. χ. *μῶδωκε καὶ ἡ μάνα μου, ἀλλὰ σὺν μῶδωκαν τὰ χέρια μου!*³⁾ ἢ *μοῦ δωσε ἡ μάνα μου, μοῦ δωσε ὁ πατέρας μου, ὅσα μοῦ δωσαν τὰ χέρια μου δὲν μοῦ ἔδωσε κανένας*. (Ἀθῆναι· Π. Π. λ. χέρι 40) κ. ἄ.

32. Ἡ ἐπίσης τὸ πρῶτον ἐνταῦθα φερομένη παροιμία αὕτη δὲν ἔχει μεταφορικὴν τινα ἐννοίαν. Θὰ ἐλέγετο ἴσως εἰρωνικῶς ἐπὶ τῶν ἰσχυριζομένων, ὅτι

¹⁾ Τὴν εἰκασίαν περὶ τοιαύτης ἀναγνώσεως ἐξέφρασαν ὁ κ. Λ. Πολίτης, τὸν ὁποῖον καὶ συνεβουλευθήμεν διὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ χρονολόγησιν τοῦ χειρογράφου.

²⁾ E. Kurz, Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes, Lpz. 1886 σ. 46, 264.

³⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσ. ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Πάτρα 1897 σ. 576, 261.

εὐρίσκουν διαφορὰν ἐκεῖ, ὅπου οὐδόλως ὑπάρχει, ὡς π. χ. αἱ παροιμίαι ὄχι Γιάννης, ἀλλὰ Γιαννάκης ἢ ὄχι γροῖά, μόνν ζαρουμένη¹⁾.

33. Τῆς μόνον ἐν Ὑ φερομένης παροιμίας ταύτης, νεοελληνικὴν ἀντίστοιχον γνωρίζομεν τὴν ἑξῆς: τοῦ παπᾶ ποὺ 'φημεροῦεῖ || ὁ Θεὸς τοῦ μαγειροῦεῖ (ΛΑ, 520, 29. Δημητσάνα). Καὶ ὁ μὲν συλλογεὺς ἐρμηνεύει: ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ πεινάσῃ ποτέ, κοινῶς ὅμως λέγεται ἡ παροιμία χλευαστικῶς ἐπὶ τῶν ὀκνηρῶν. Ὡς μακρινὴ ἀπήχησις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος παροιμίας δύνανται, ἴσως, νὰ θεωρηθῶσιν καὶ αἱ ἑξῆς: ἀπῶχει τὲς ἐσπίδες του εἰς τὸν Θεὸν τὸν ἕνα || τρώγει καὶ πίννει ἴσρα καὶ πέφτ' ἀναπαμένα (Π. Π. λ. Θεὸς 325. Κύπρος) ἢ: ἀπῶχ' τὰ θάρορη του στὸ Θεὸ ἀδείπνητος δὲν πέφτει || ἂν πέσῃ καὶ ἀδείπνητος ἡ χάρις του τὸν τρέφει.

34. Ὁμοίαν βυζαντινὴν ἢ νεοελληνικὴν παροιμίαν δὲν γνωρίζω. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν ἀντίστοιχοι νεοελληνικαὶ εἶναι: ὁ ἀτυχῆς (φτωχὸς) καὶ στὰ ροῶδ' ἂν πέσῃ σπάξει τὴ μύτη του, (Βενιζέλος, ἔ. ἀ. σ. 178, 32) ἂν καὶ δὲν εἶμαι βεβαία, ὅτι ἡ παροιμία εἶναι ἑλληνικὴ καὶ ὄχι μετάφρασις ξένης τινὸς ἢ: ἀτυχος πάει νὰ πηγῆ, στρεφεύουν τὰ πηγάδια. (Π. Π. τόμ. Β' λ. ἀτυχος 2). Βυζαντινὰς ἀναλόγους βλ. Π. Π. αὐτ. 4.

¹⁾ Ἀμφιβάλλω ἂν δύναται νὰ σχετισθῆ πως πρὸς τὴν βυζαντινὴν παροιμίαν ἡ ἐν Λυτ. Μακεδονίᾳ ὡς περίπαιγμα λεγομένη φράσις: γιατί ἔφ'γεις; - ἀχ τοῦ μπόρτζ (= ἀπὸ τὸ χρέος).

²⁾ Μ. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, Ἄθ. 1888 σ. 158. Παραλλαγὴ ἐν Π. Π. λ. Θεὸς 193.